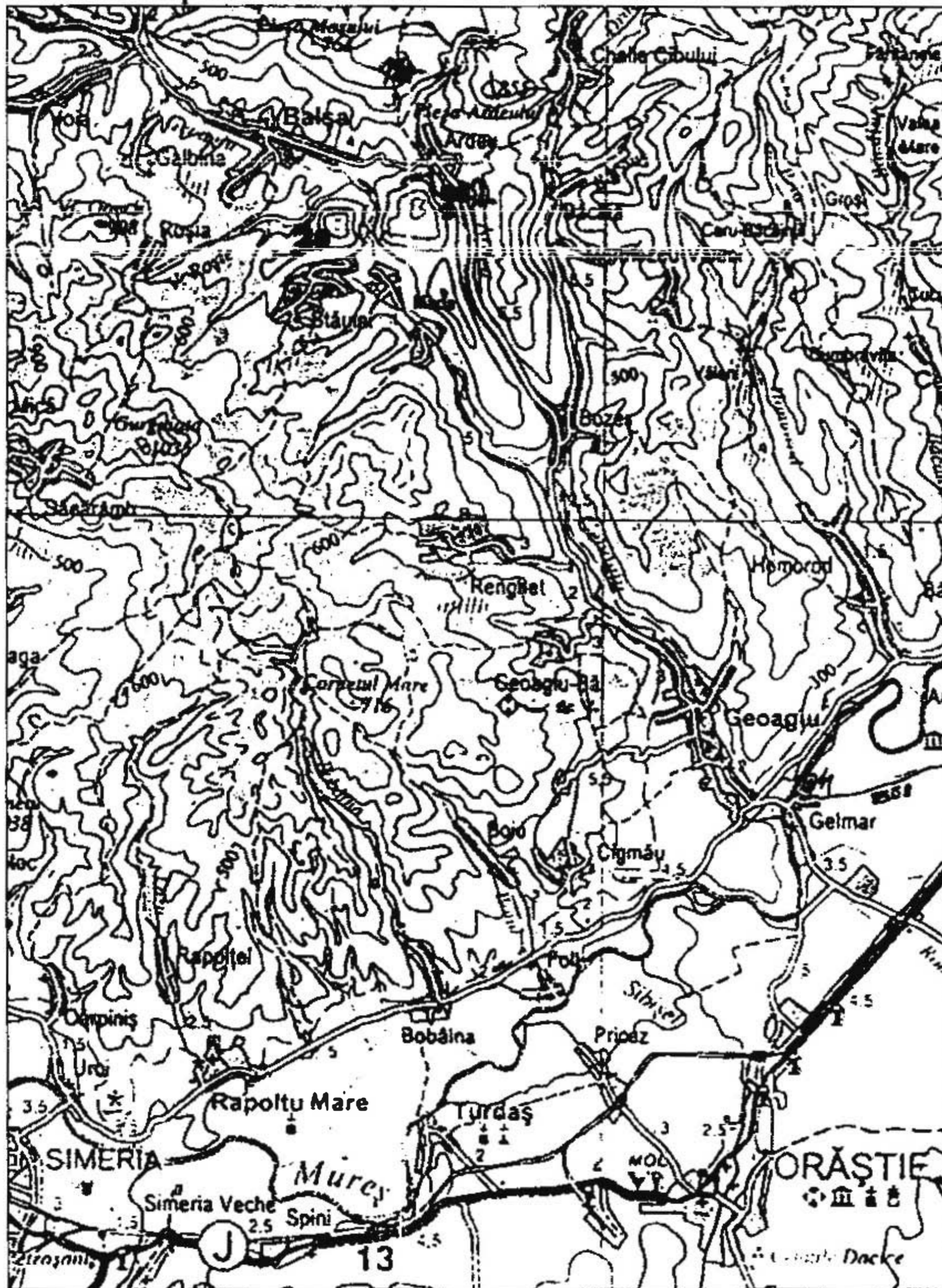

NOI CERCETĂRI PRIVIND EPOCA TIMPURIE A BRONZULUI PE VALEA GEOAGIULUI (JUD. HUNEDOARA)

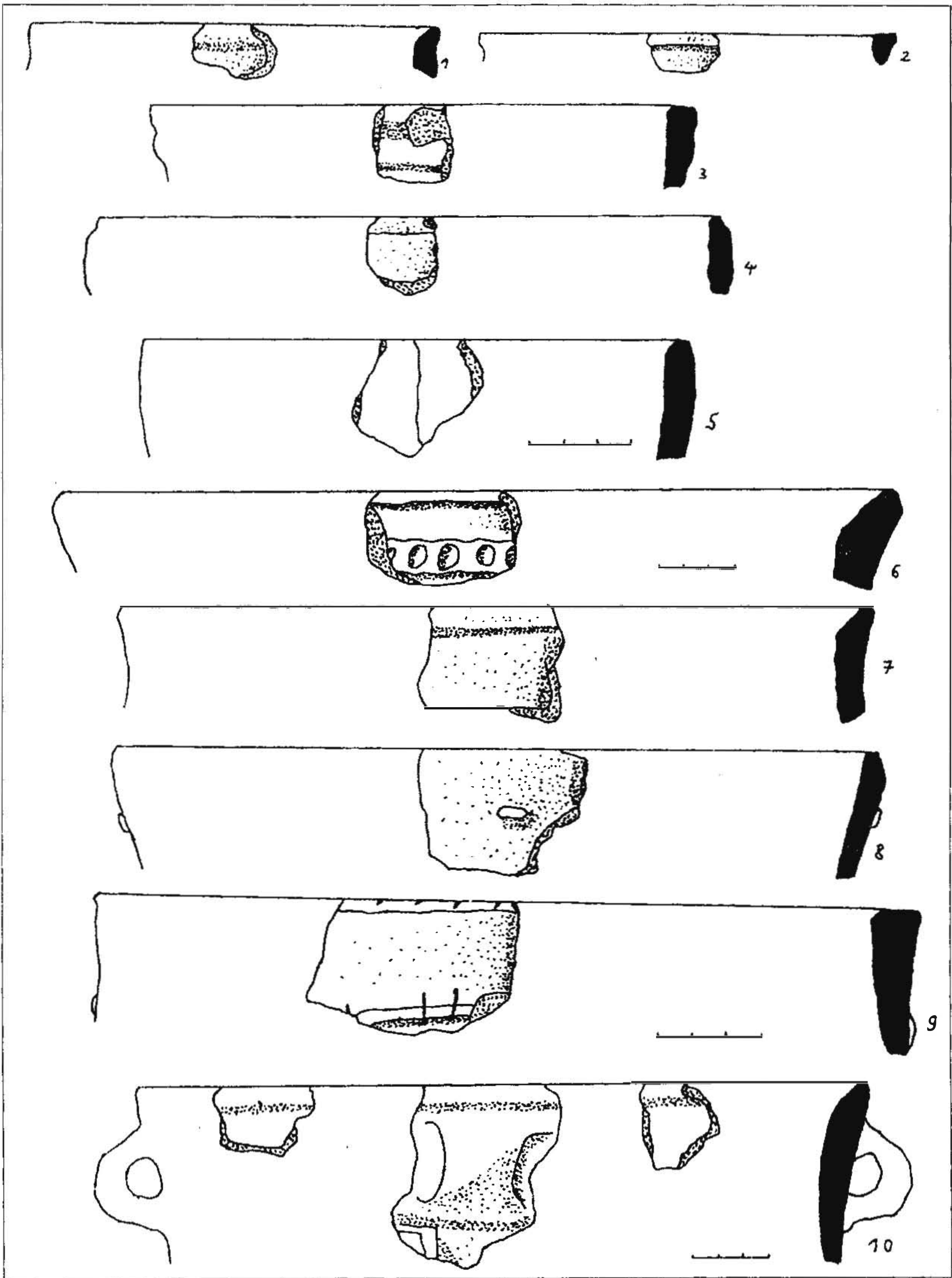
În cursul anului 2000 au fost realizate o serie de cercetări de teren pe valea Geoagiului, în hotarul comunei Balșa (jud. Hunedoara), situată la circa 30 km nord de Mureș. Aceste periegeze au dus la descoperirea unor materiale arheologice inedite, care pot fi atribuite bronzului timpuriu, în punctele Balșa-“Chicioră” și Ardeu-“Dealul Judelui” (pl. I). Pe baza acestora, lucrarea de față își propune să aducă o mică contribuție la cunoașterea începutului epocii bronzului din sud-vestul Transilvaniei. Pentru început, să prezentăm însă principalele caracteristici geografice ale zonei în care au fost descoperite materialele.

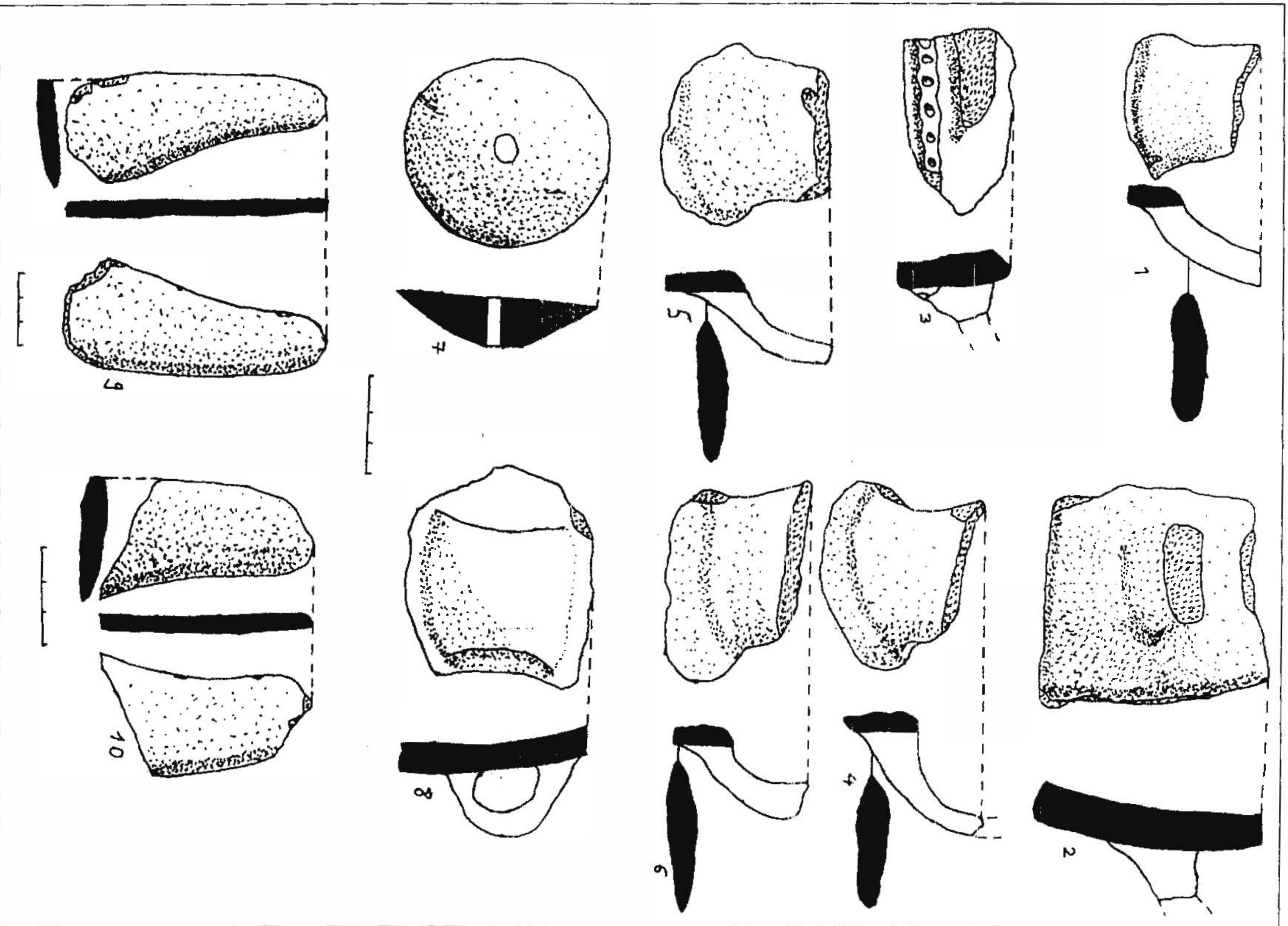
Valea Geoagiului izvorăște din Masivul Crișcior și străbate Munții Metaliferi spre sud, până la vărsarea în Mureș în aval de satul Gelmar din apropiere de Orăștie. Punctul numit “Chicioră” se află la nord-est de satul Balșa, în stânga văii, pe o culme abruptă pe trei laturi (sud, est și vest), în apropierea Cheilor Glodului, străbătute de afluentul Geoagiului numit Ardeu (UJVÁRI 1971, 317), iar “Dealul Judelui” se află pe un mic promontoriu de la baza înălțimii “Cetățeaua”, în vârful căreia a fost cercetată o fortificație din a doua vârstă a epocii fierului.

Teritoriul din jurul satului Balșa este bogat în vestigii preistorice. Astfel, în această zonă au fost semnalate o serie de așezări aparținând purtătorilor culturii Wietenberg, cele din punctele “Piatra Șincuișului” și “Piatra Văcarului” fiind cercetate sistematic în anul 1974 (ROTEA 1979, 629-636), precum și unele materiale aparținând culturii Otomani, descoperite la Ardeu-“Peștera

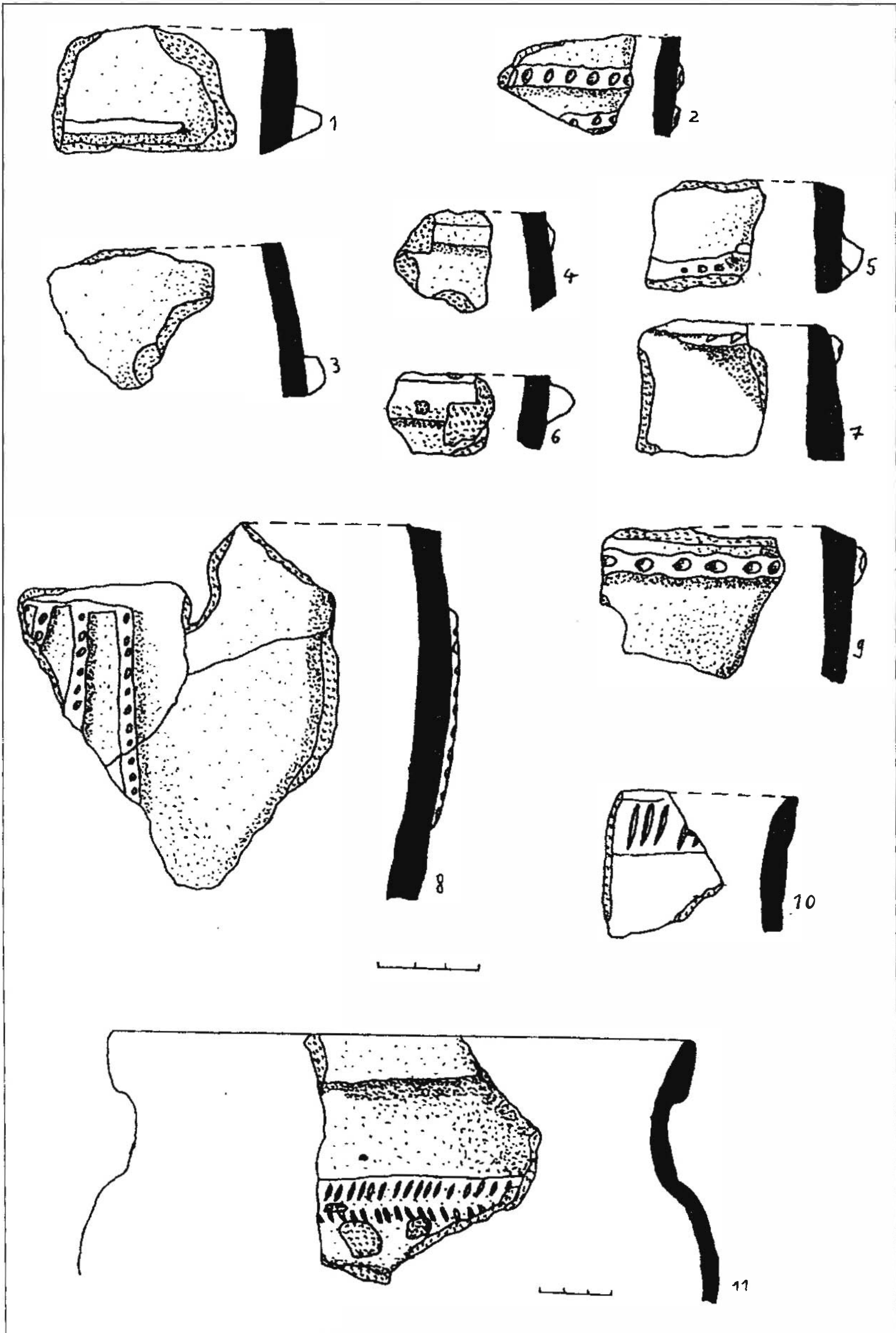
de Jos” (ANDRIȚOIU 1992, 55). De asemenea, au fost semnalate și materiale arheologice aparținând culturii Coțofeni (ROTEA 1979, 629-636). De menționat și descoperirea a două depozite de bronzuri în peștera “Piatra Șincuișului” (RUSU 1966, 17-34; ROTEA 1979, 629; ANDRIȚOIU 1992, 12-13). În ceea ce privește însă perioada timpurie a epocii bronzului, I. Andrițoiu a semnalat existența, în depozitul Muzeului din Orăștie, a unor fragmente ceramice de tip Șoimuș provenite de la Balșa (ANDRIȚOIU 1989, 39; ANDRIȚOIU 1992, 19). Tot bronzului timpuriu îi aparține și tumulul cercetat în anul 1999 la Mada-“Chiciurele” (PESCARU et al. 2001). Acestea ar fi astfel singurele descoperiri aparținând bronzului timpuriu cunoscute până în prezent pe valea Geoagiului.

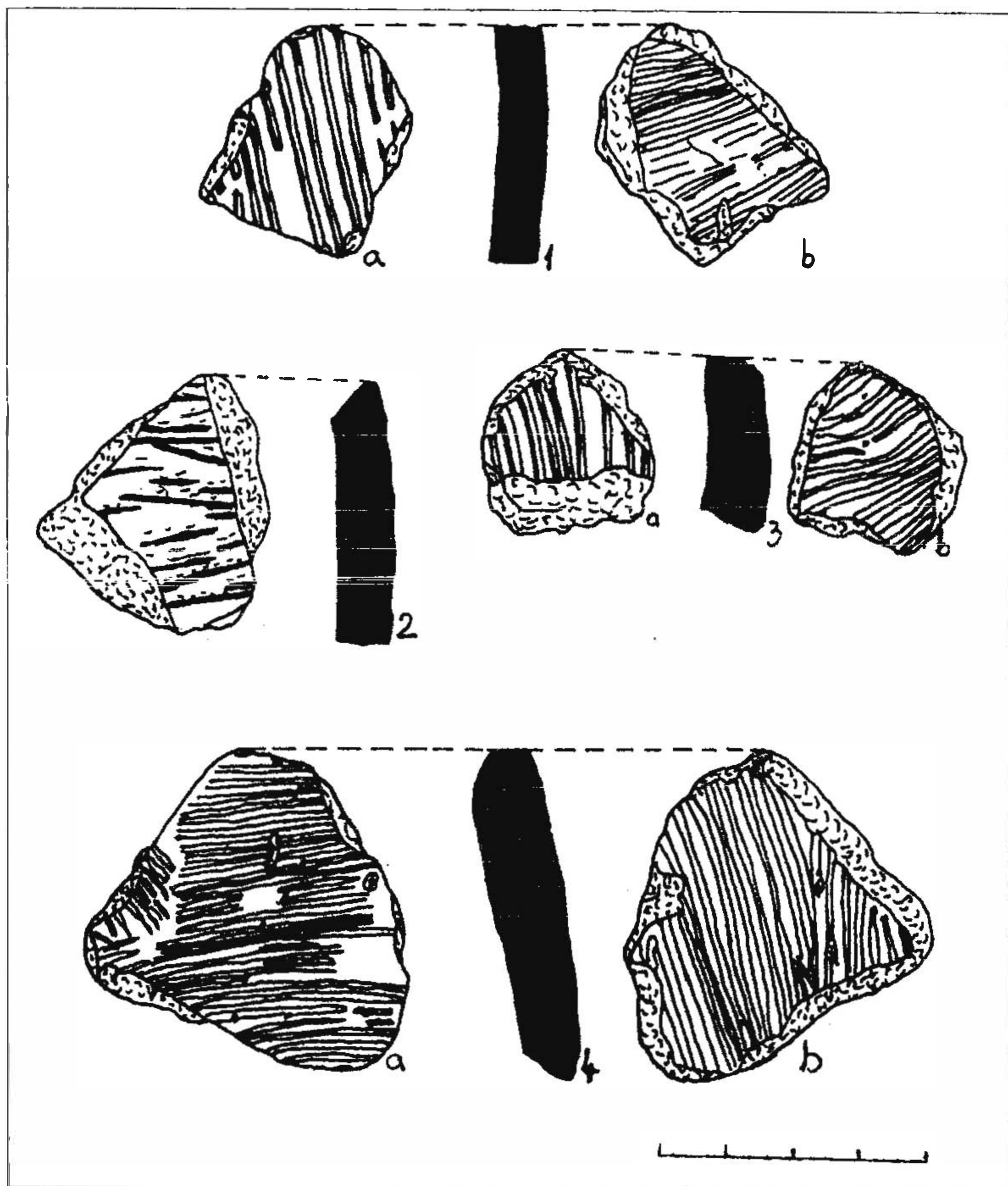
Plansa II

Plansa III

Planșa IV

Planșa V

Materialele arheologice prezentate în această lucrare pot fi incluse în cadrul grupurilor culturale Livezile și Șoimuș, precum și manifestărilor de tip Iernut.

Grupul cultural Livezile, care aparține primei etape (BT I) a bronzului timpuriu transilvănean, este reprezentat pe valea Geoagiului printr-un fragment ceramic descoperit la Balșa-“Chicioră”, în asocierie cu materiale arheologice de tip Coțofeni și Șoimuș. Este vorba despre o buză de vas (pl. IV/10) decorată prin impresiune, tehnică frecvent folosită pentru decorarea buzei și umărului vaselor. Acest fragment ceramic poate fi inclus în categoria ceramicii grosiere, având ca degresant nisip cu o granulație mare, pietricele și bucățele de calcar. Arderea este destul de bună, culoarea vasului fiind cenușiu-închis spre negru. Suprafața vasului este netezită.

Tot de la Balșa, însă fără a se cunoaște cu exactitate locul unde a fost descoperit, provine un fragment ceramic de tip Livezile (pl. IV/11) aflat în depozitul Muzeului din Orăștie. Fragmentul ceramic amintit mai sus aparține unui castron cu corpul puternic bombat, gâtul scurt și buza răsfrântă sub formă de colac. Aparține și el aceleiași categorii ceramice grosiere, ca și

fragmentul precedent, și are o culoare cenușiu-roșcată pe interior și brun-roșcată la exterior. Este decorat în tehnica inciziei, obținându-se motivul scheletului de pește ("*Fischgrätenmuster*"), plasat pe umărul vasului. În cadranul de sud-vest al tumulului de la Mada-"Chiciurele" (pl. I) s-a descoperit o înmormântare dublă, scheletele având capetele orientate în direcții opuse (M1/1999 și M2/1999). Lângă unul dintre capete (M1/1999) au fost descoperite resturile unei căni cu corpul bombat, de culoare neagră, decorată pe diametrul maxim cu un motiv în schelet de pește.

Cel mai bine reprezentat este însă grupul cultural Șoimuș, încadrat în etapa de mijloc (BT II) a bronzului timpuriu transilvănean. Marea majoritate a fragmentelor ceramice descoperite la Balșa-"Chicioră" pot fi incluse în acest grup cultural. Ceramica reprezintă cantitativ cea mai importantă categorie de artefacte descoperite. Din punct de vedere calitativ, aceasta aparține grupei ceramicii grosiere, având ca degresant pietriș mărunț și rocă spartă în pastă, fiind lucrată destul de neglijent. Arderea este relativ slabă, neuniformă la culoare, pereții sunt groși, cu suprafața aspră la pipăit. Culoarea rezultată în urma arderii variază de la cărămiziu și maroniu până la cenușiu și negru.

Pe baza fragmentelor ceramice se pot reconstitui următoarele forme de vase:

I. **Străchini:** Este categoria ceramică cea mai bine reprezentată. Se întâlnesc mai multe variante:

Ia. **Străchini tronconice:** Ia1. cu marginea dreaptă cu bordură exterioară (pl. II/2). Vase asemănătoare se cunosc de la Țebea-"Vârful Ruști", Șoimuș-"Cuculeu", Zlatna-"Măgura Dudașului", Alba Iulia-"Str. Sinaia" (ANDRIȚOIU 1992, pl. 7/3-4; CIUGUDEAN 1996, fig.60/1; 79/2); Ia2. cu marginea teșită spre interior și având o bordură îngustă în exterior sau pe ambele laturi (pl. II/1, 6-7, 9). Unele dintre acestea sunt ornamentate cu șiruri de alveole plasate sub buză (pl. II/6) sau cu șiruri de linii incizate situate pe marginea exterioară a buzei sau imediat sub gât (pl. II/9). Fragmente ceramice aparținând acestui tip de strachină au fost descoperite în așezările cercetate la Țebea-"Vârful Ruști" și Șoimuș-"Cuculeu" (ANDRIȚOIU 1992, pl. 7/11, 17, 19).

Ib. Strachină cu partea inferioară tronconică, fund drept și marginea dreaptă, cu o îngroșare scurtă în exterior (pl. II/3). Partea superioară, dreaptă, cuprinde o treime din înălțimea vasului. Acest tip de strachină se întâlnește și în așezările de la Țebea-"Vârful Ruști", Șoimuș-"Cuculeu", Zlatna-"Măgura Dudașului", Alba Iulia-"Str. Sinaia" (ANDRIȚOIU 1992, pl. 8/11, 14; CIUGUDEAN 1996, fig. 60/2, 79/3).

Ic. Strachină de formă semisferică (pl. II/4-5, 8), având fundul drept și marginea rotunjită. Acestea își găsesc analogii în așezarea de la Țebea-"Vârful Ruști" (ANDRIȚOIU 1992, pl. 7/20; 8/1).

II. **Vase de uz comun** (pl. II/10). Acest tip de vase de mărime mare sau mijlocie se întâlnește în toate așezările aparținând grupului cultural Șoimuș, având probabil cea mai mare frecvență. Au gura largă, ușor evazată, cu marginea marcată uneori la exterior sub formă de manșetă, corpul arcuit și fund drept, proeminent. Unele exemplare au două torți în bandă, dispuse pe umăr. Sunt decorate pe gât și pe umăr cu proeminențe alungite, simple sau alveolate, brâuri orizontale, verticale, simple sau crestate. De cele mai multe ori aceste ornamente se află asociate.

De asemenea, au fost descoperite și șase fragmente de torți de vase (pl. III/1-6), precum și o toartă întregă (pl. III/8). Toate sunt late, fără decor.

Tipurile de decor întâlnite pe fragmentele ceramice se împart în două grupe, după modul în care au fost realizate: în relief și prin adâncire.

I. **Ornamentele în relief** sunt reprezentate prin:

Ia. Brâuri care apar sub formă de: Ia1. brâuri orizontale simple, crestate sau alveolate, aplicate pe umărul sau sub marginea vaselor (pl. II/9; III/3; IV/2, 4-7, 9). Pe unul dintre fragmentele descoperite la Balșa-"Chicioră", brâul alveolat este dispus sub toartă (pl. III/3); Ia2. grupuri de brâuri verticale aplicate la baza torților (pl. II/10); Ia3. grupuri de brâuri verticale alveolate, care au ca punct de plecare o proeminență alungită și se sprijină pe o bandă orizontală (pl. IV/8). Brăurile sunt aplicate îndeosebi pe acele zone ale vaselor ce au o expunere maximă la vedere. Acestea constituie un motiv decorativ comun câtorva dintre culturile bronzului timpuriu carpato-dunărean, cel mai apropiat de stilul decorativ al grupului Șoimuș fiind cel al grupului Livezile sau cel întâlnit în cadrul culturii Schneckenberg.

Ib. Proeminențe alungite simple (pl. II/8; IV/1,3) dispuse în partea superioară a vaselor și care înlocuiesc funcția torților sau au rol decorativ (cele de mici dimensiuni).

Ic. Butoni mici circulari (pl. IV/5), în asociere cu brâuri.

II. În cadrul motivelor realizate prin adâncire putem include:

IIa. Incizii dispuse pe brâuri (pl. IV/5,7).

IIb. Crestături pe marginea exterioară a buzei (pl. II/9).

IIc. Alveole plasate pe brâuri (pl. II/6; III/3; IV/2,5,9).

În același loc a fost descoperită și o fusaiolă (pl. III/7) cu o parte plată și una bombată, lucrată mai puțin îngrijit, dintr-o pastă având ca degresant nisip și pietriș mărunț. Este neornamentată.

Materialul litic este reprezentat de două fragmente de cuțite curbe (*“Krummesser”*), având spinarea curbată, secțiunea lenticulară și tăișul ascuțit, purtând urme de intensă folosire (pl. III/9, 10). Aceste pîcse, împreună cu străchinile, apar și în cadrul culturii Coțofeni din eneoliticul final.

La Ardeu-*“Dealul Judelui”*, printre materialele arheologice aparținând epocii bronzului, s-au descoperit și trei fragmente ceramice care pot fi incluse în cadrul manifestărilor de tip Iernut, aparținând ultimei faze (BT III) a bronzului timpuriu. Acestea erau decorate atât pe exterior, cât și pe interior cu striuri ordonate (pl. V/1, 3-4), realizate cu pieptenele. Pasta este omogenă, având ca degresant nisip cu bobul mare și pietricele, suprafețele fiind aspre doar sumar netezite. Culoarea pereților variază de la cenușiu la cărămiziu.

Un alt fragment ceramic de tip Iernut a fost descoperit la Gelmar-*“La Dig”*. Este decorat cu scrijelituri gen *“scoartă de copac”* (pl. V/2) și este confecționat tot dintr-o pastă ce are ca degresant nisip cu bobul mare și pietriș, având o culoare cenușie la interior și cafenie la exterior. Fragmente ceramice decorate în același mod sunt cunoscute din descoperirile de la Uioara de Jos-*“Grui”* și de la Iernut (CIUGUDEAN 1996, 112).

În concluzie, materialele prezentate în această lucrare demonstrează faptul că zona văii Geoagiului a fost locuită și în bronzul timpuriu, pe tot parcursul acestei perioade. Din păcate, caracterul restrâns al acestei cercetări nu ne îngăduie să precizăm intensitatea locuirii. Sperăm ca acest lucru să fie realizat în cadrul unor eventuale cercetări viitoare.

Totodată, materialele arheologice aparținând grupului cultural Livezile descoperite pe valea Geoagiului ne determină să extindem aria de răspândire al acestui grup cultural spre vest. Fragmentele ceramice de tip Șoimuș de la Balșa-*“Chicioră”*, datorită caracteristicilor naturale ale locului în care au fost descoperite, se încadrează perfect tipului de așezări preferat de purtătorii acestui grup cultural, și anume așezările aflate pe înălțimi. De asemenea, descoperirile de tip Iernut de la Ardeu demonstrează că zona montană a fost locuită și în ultima etapă a bronzului timpuriu, materiale similare fiind semnalate și la Geoagiu de Sus, într-un punct aflat de asemenea la peste 300m altitudine¹. Viitoare cercetări ar putea aduce noi date referitoare la epoca timpurie a bronzului pe valea Geoagiului.

COSMIN I. TODEA
Universitatea *“1 Decembrie 1918”*
Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ANDRIȚOIU 1989	- I. Andrițoiu, <i>Contribuții la cunoașterea bronzului timpuriu în sud-vestul Transilvaniei. Grupul cultural Șoimuș</i> , în <i>Thraco-Dacica</i> , X, 1989.
ANDRIȚOIU 1992	- I. Andrițoiu, <i>Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în poca bronzului</i> , Bibliotheca Thracologica II, București, 1992.
CIUGUDEAN 1996	- H. Ciugudean, <i>Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei</i> , Bibliotheca Thracologica XIII, București, 1996.
PESCARU et al. 2001	- A. Pescaru et al., <i>Mada-“Chiciurele” (jud. Hunedoara)</i> , în <i>Cronica cercetărilor arheologice. Campania 2000</i> , Suceava, 2001.
ROTEA 1979	- M. Rotea, <i>Sondaj arheologic la Balșa</i> , în <i>Sargetia</i> , XIV, 1979.
RUSU 1966	- M. Rusu, <i>Depozitul de bronzuri de la Balșa</i> , în <i>Sargetia</i> , IV, 1966.
UJVÁRI 1971	- I. Ujvári, <i>Geografia apelor R. S. România</i> , București, 1971.

¹ Informație C. Dărămuș, Alba Iulia.

NEW INVESTIGATIONS REGARDING THE EARLY BRONZE AGE ON THE GEOAGIU VALLEY (HUNEDOARA COUNTY)

SUMMARY

After a number of surface investigations made on the territory of the Balşa village some archaeological materials, which could be considered as belonging to the Early Bronze Age were discovered. These were discovered in the Balşa-“Chicioră” and Ardeu-“Dealul Judelui” settlements and belong to the Livezile and Şoimuş cultural groups and to the manifestations of Iernut type. A tumulus belonging to the Livezile group excavated at Mada-“Chiciurele” and a ceramic fragment of Iernut type found at Gelmar-“La Dig” were also discovered.

The ceramics belongs to the rough type, being manufactured from a paste having (raw, rough, sheer – pur) sand and small rocks as degreasers. The decoration is made of (in) two techniques: relief and carving.

The materials presented in this paper are a proof of the fact that the Geoagiu Valley was inhabited all along the Early Bronze Age.

EXPLANATION OF FIGURES

- Pl. I. The map with the settlements of the discoveries.
- Pl. II. Balşa-“Chicioră”. Pottery belonging to the Şoimuş cultural group.
- Pl. III. Balşa-“Chicioră”. Pottery and lithic material belonging to the Şoimuş cultural group.
- Pl. IV. Pottery belonging to the Şoimuş (1-9) and the Livezile (10) cultural groups from Balşa-“Chicioră”; pottery of Livezile type from Balşa, unmentioned location (11).
- Pl. V. Pottery of Iernut type from Ardeu-“Dealul Judelui” (1, 3-4) and Gelmar-“La Dig” (2).